

філософія гуманітарного
знання: соціокультурні виміри

філософією (наприклад, Парацельс, Гумбольдт, Лессінг, Кольрідж, Емерсон, Т. Хакслі, М. Вебер, З. Фройд, Д. Г. Лоуренс, Т. Кун та ін.), які сприяли розвитку нових напрямів у науці, філософії та культурі.

Для Рорті "історія філософії" виступає як один із жанрів історіографії філософії, що характеризується відсутністю певного обов'язкового або домінуючого жанру. На його думку, історія філософії – це низка геніальних досягнень людини – „словників”, що збагачують самообраз людини і не обов'язково належать власне до філософії як такої. В цьому питанні погляди Рорті співвідносяться з постмодерністськими історико-філософськими пошуками, своєрідність яких визначається “поліжанровою” інтерпретацією процесу становлення філософської думки, який описується терміном “історіографія філософії”, а не історія філософії.

Спроба виходу за межі традиційного уявлення про філософію та її історію репрезентована також у книзі французьких дослідників Жілія Дельоза та Фелікса Гваттарі “Що таке філософія?”. В даній праці репрезентована одна з особливостей постмодерної загальнокультурної ситуації – намагання філософії мислити себе через архітектуру та в її термінах. Використання просторових метафор (земля, територія, міст та ін.), дозволяє Дельозу та Гваттарі розглядати історію філософії не як лінію розвитку, а як площину, що постає як “префілософський план”, на якому існують “концептуальні персонажі” та “філософські концепти”, зрозумілі як смислові єдності. При цьому концепти мають особистісне забарвлення, наприклад: арістотелівська субстанція, декартівське *cogito*, кантівське *апріорі* тощо.

З погляду французьких дослідників, філософія виступає як становлення, а не історія, як співіснування планів, а не послідовність систем. Вона працює в “плані іманентії” та філософського часу, що не залежить від трансцендентних реальностей та часу як такого. Саме філософське мислення розгортається як мислення просторове, відтак його основні жести – “детериторіалізація” та “ретериторіалізація”.

Домінування просторового принципу знаходить відображення в запропонованому авторами понятті „геофілософія”, що охоплює позаісторичну суть філософії. Саме під його впливом формується відповідний погляд на європейську історію філософії й акцентується увага на тих моментах, які раніше (у традиційному філософському дискурсі) не були предметом спеціального розгляду.

Філософія, на думку Дельоза та Гваттарі, не є ні рефлексією, ні спогляданням, ні комунікацією, вона постає як мистецтво формування і винайдення концептів, тобто понять. Завдяки цьому, по-новому ставиться питання про застосування або користь філософії. Творенням нових понять займається філософ, майстерність якого надає існування розумовим сутностям. Концепти як власне філософські творіння репрезентують одиничне, позаважливий творчість завжди унікальна і пов'язана з філософом як з людиною, що не довіряє чужим концептам, а продукує власні. Хоча і мистецтво, і наука, і

філософія мають творчий характер, лише філософія здатна ігнорувати концепти у строгому розумінні.

Особливість позиції Дельоза та Гваттарі виявляється в тому, що вони акцентують увагу на філософії як креативній діяльності, що розгортається у просторі, а не в часі (як це бачимо у традиційних історико-філософських побудовах) і замінюють уявлення про “вічну” філософію ідеєю філософського становлення. Відтак дослідник перетворюється з історика філософії на співтворця філософуючого суб’єкта.

Отже, сучасне історико-філософське дослідження постає перед потребою осмислення і визначення специфіки нових підходів в інтерпретації розвитку філософії, які з’явилися у філософії другої половини ХХ ст. З уведенням у контекст історико-філософської науки нових історико-філософських проєктів суттєво збагачується теоретичний та методологічний інструментарій історико-філософського пізнання й утверджується плюралізм в інтерпретації історико-філософського процесу.

© Зоя Стежко, Григорій Стежко
(м. Кіровоград)

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ НАРАТИВУ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКОЇ ДОБИ

Формування концептів постмодерну зумовлено низкою соціокультурних факторів суспільного буття другої половини ХХ століття. Постмодернізм у філософії торкнувся основних проблем досягнення дійсності, відтак, з огляду на зазначене, постала нагальна потреба їх осмислення з позицій сучасної наукової перспективи. Філософський аналіз доби постмодернізму дає нам ключ до розв’язання актуальних проблем сучасності. Наратив (у розумінні побудови певної моделі, позначення певної онтології) постмодернізму спричинив перегляд фундаментальних основ світогляду, філософських парадигм, сформував новий стиль мислення, якому притаманні такі риси: плюралізм у сфері суспільної духовності, що прийшов на зміну монізму доби модерну; реконструкція усіх сфер суспільного буття, які охопила криза індустріалізації як відмови від усталених уявлень, ідеалів, цінностей (Ніцше, Гусерль). “Усі найважливіші аспекти життя, укладу та культури переживають серйозну кризу” (Сорокін); відмова від диктату монізму в методології пізнання на користь плюралізму, “методологічного анархізму” як основи свободи та розвитку творчості (“Невігластво, сліпа впертість, забобонність, облудність не тільки не перешкоджають розвитку пізнання, а є його суттєвими передумовами...” - Фейєрабенд); звинувачення діалектики в тому, що вона “призводить до руйнації науки, наполягаючи на неминучості та плідності суперечностей” (Поппер); специфічне бачення істини, яке б адекватно відтворювало не власне знання, а його значущість та допустимість

зречення істини задля блага людини, її свободи; заперечення пріоритетної гносеологічної функції розуму на користь інших форм осягнення дійсності ("те, що істина цінніша за ілюзію – це не більше ніж моральний забобон" Ніцше); переорієнтація науки з вивчення речей, що здатні вступати в певні зв'язки між собою, на вивчення умов, за яких річ тільки і є собою; утвердження залежності знань про об'єкт від засобів пізнання та його організації; формування маргінального розуміння людини ("в людині тварюка та творець злиті воедино ... люди в принципі нездатні побудувати суспільство загальної та повної справедливості..." - Ніцше); визнання обмеженості соціальної значущості науки та гносеологічної результативності ірраціональних форм пізнання: релігії, філософії мистецтва, моралі ("мистецтво нам дається, щоб не вмерти від істини" - Ніцше); набуття філософією доби постмодернізму еkleктичного, релятивістського характеру, підміна таких понять класичної філософії модерну, як розум, істина, прогрес, цінність, дискусія тощо ідеєю толерантності, переговорів, консенсусу.

Постмодерн є специфічною реакцією філософії на глибинні негативні зрушення у світовій цивілізації, на загрозу, яку несуть "досягнення" розуму екології, миру та самому існуванню людини (огидні явища Хіросіми, Освенциму, Чорнобиля тощо).

Культура доби модерну вичерпала свої можливості суспільного прогресу та до певної міри скомпрометувала позитивний образ науки, індустріалізацію суспільства, а тому філософія доби постмодерну переорієнтовує розум з гносеологічних функцій на соціальні - на релігійність, мистецтво, соціальний лібералізм, а повноваження розуму - із владних над людиною на виконавчі її волі. Суспільство має прийняти весь спектр способів ірраціонального осягнення дійсності як рівноправних з наукою. Істини науки не варті того, щоб в ім'я їхнього торжества особистість жертвувала собою, своєю свободою, гідністю, життям.

Проте різка зміна наративу не становить запоруку суспільного прогресу, скоріше, навпаки, є провісницею моральної кризи суспільства, гедоністичних прагнень, пересиченості суспільства споживання, деградації особистості. А тому нагальною потребою часу є визначення нового наративу, і значущість філософії тут незаперечна – адже саме вона претендує на роль провідника по шляху конструктивної трансформації суспільства. Філософське осмислення доби постмодерну становить відрефлексований досвід минулих поколінь тим-то вона становить підґрунтя для розв'язання суперечностей між модерном та постмодерном на шляху пошуку консенсусу в усіх сферах суспільного буття.

Дедалі поширенішими стає постмодерністське мислення в колі політиків, ідеологів, мистецтвознавців, культурологів, філософів.

На останок слушно зауважити, що філософське осмислення наративу постмодерністської доби потребує свого поновлення щоразу паралельно зі зміною суспільного буття.